

3. DEO.

TEORIJE O FAŠIZMU NAKON NESTANKA HLADNOG RATA.

1. O fašizmu, desnom ekstremizmu i teorijama o fašizmu krajem 20. Veka. U ovom odeljku trebalo bi prikazati neke karakteristične ideološke sadržaje i organizacione oblike savremenog fašizma i desnog ekstremizma. Biće izneta i ocena nekih uticajnijih savremenih teorijskih pristupa fašizmu koji su u vezi sa karakterističnim savremenim obrascima normalizacije fašizma u nemačkoj i jugoslovenskoj revizionističkoj historiografiji i misli o društvu. Treba skrenuti pažnju na dodirne i razlazne strane idejne i praktične strane desnog ekstremizma u Zapadnoj Evropi i Jugoslaviji. Premda novine na novoj desnici nisu ideološke, već pretežno taktičke ipak nova ekstremna desnica nije samo prolazna nasilna šovinistička reakcija dezorijentisanih masa niti gola makijavelistička politika vladajućih snaga. Ona ima društveno-ekonomsku, ideološko-vrednosnu i idejno-epohalnu dimenziju jer se javlja na raskršću promena epohalne svesti i razmeđi dva stoleća.

Osvrt na uslovljenost savremenog stanja teorija o fašizmu istorijatom ovih diskusija prilično je složen zadatak i zahteva diferenciran teorijski i ideološko-kritički pristup. U svakoj teoriji o fašizmu prelama se: (1) epohalna svest doba u kom je teorija nastala (period između dva svetska rata, hladnoratovsko doba i najnoviji period nestanka evropskih jednopartijskih režima i bipolarne podele sveta); (2) manje ili više postojana idejnopolićka opredeljenost pisca; i (3) aktuelno stanje fašizma ili desnog ekstremizma koje se kao činilac okruženja nastoji uključiti u objašnjenje. Razlike između teorija o fašizmu sežu do potpune oprečnosti i kod ozbiljnijih pisaca, što može podstaći relativističke sumnje da definisanje fašizma može samo da nagovesti poziciju analitičara, a ne i objektivnije saznanje o predmetu istraživanja. Epistemološki status teorija o fašizmu u uže pojmovnom pogledu još više su ugrozili sporovi između krajnje nominalističkog definisanja fašizma (kao osobenosti jedne zemlje ili jednog užeg perioda) i generičkog pojma koji pod fašizmom podrazumeva niz srodnih ekstremno desnih pokreta i režima u celini 20. veka. Slična je situacija i kod teorija o desnom ekstremizmu. Na nasleđu teorija o totalitarizmu razvija se pojam desni ekstremizam kao skupna oznaka za sve pokrete čija je aktivnost uperena protiv ustavne države. Kod pojma desni populizam naglasak se pomera sa države na narod podložan manipulaciji, a pojmom desni radikalizam sugerira se tobožnja srodnost revolucionarna levice i reakcionarne desnice. U prostorno-geografskom pogledu SR Nemačka je sredina u kojoj je suočavanje sa fašizmom posle Drugog svetskog rata dobilo teorijski najrazvijeniji i najraznovrsniji izraz. Nemačke diskusije o fašizmu određivale su tok sličnih rasprava u drugim naučnim središtima, a opšti razvoj misli o društvu i politici je teorije o fašizmu obogaćivao novim pristupima. U istorijsko-naučnom pogledu savremeno stanje teorija o fašizmu još uvek je pod uticajem dva složena idejna bloka klasićnih teorija o fašizmu: (1) teorija o društvenom izvoru fašizma unutar zakona kapitalistićkog razvoja, i (2) teorija o totalitarizmu koje na razlićit naćin obrazlažu srodnost i vezu jednopartijskih socijalistićkih i fašistićkih režima. Nadmoć i stupanj politizacije navedenih glavnih struja menjala se tokom poslednje polovine stoleća. Tokom 1950-ih godina bile su suverene hladnoratovske idealno-tipske teorije o totalitarizmu, od polovine 1960-ih njih potiskuju velike marksistićke diskusije o fašizmu i odnosu ekonomije i politike, od sredine 1970-ih godina postaje zapaženija tzv. "oralna istorija" ili istorija svakodnevnice fašizma, a u Nemaćkoj sve otvorenije se govori o